

อดีต-ปัจจุบัน อาคารสถานทางการค้า

วิทย์ สุจฉายา

มนุษย์ได้พัฒนาระบบที่ทำให้สังคมดำรงอยู่อย่างมีประสิทธิภาพโดยในระบบที่ทำให้สังคมดำเนินไปได้นั้นประกอบขึ้นด้วยระบบย่อย ๆ 5 ระบบด้วยกันคือ

- ระบบการผลิต
- ระบบการกระจายผลผลิต
- ระบบการป้องกันตน
- ระบบการสื่อสาร
- ระบบการควบคุมสังคม

เริ่มจากระบบการผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหาร เช่น การสีข้าวในโรงสี หรือผลิตสินค้าของใช้เครื่องอุปโภคบริโภคทั้งหลายในโรงงานแล้วผ่านต่อมายังระบบการกระจายผลผลิต ซึ่งในระบบการกระจายผลผลิตนี้เป็นการแพร่ผลผลิตให้กระจายถึงทุกผู้ทุกหน่วยตามที่สังคมได้จัดสรร อาคารสถานทางการค้าที่พบเห็นทั่ว ๆ ไปในส่วนต่าง ๆ ของเมือง นับตั้งแต่ร้านค้าหน้าปากตรอก ดึกแถวริมถนน ไปจนถึงศูนย์การค้าที่เป็นอาคารขนาดใหญ่โต อาคารทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือช่วยในการดำเนินงานของระบบการกระจายผลผลิตด้วยกันทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลง

ในระบบการกระจายผลผลิตส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงถึงรูปแบบและลักษณะทางกายภาพของอาคารสถานทางการค้า แต่โดยที่การเปลี่ยนแปลงในระบบการกระจายผลผลิตนี้มักเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาระบบของมันเองให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพื่อให้รับหรือสอดคล้องกับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบย่อยอื่นๆด้วย ตัวอย่างเช่นในระบบการผลิตเมื่อมีการผลิตสิ่งของเครื่องใช้มากขึ้นและปริมาณสูงขึ้น ระบบการกระจายผลผลิตก็จำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้มีความสามารถในการแพร่สินค้าไปได้มากขึ้น ซึ่งการปรับตัวในระบบนี้มีผลไปถึงการเพิ่มจำนวนอาคารสถานทางการค้า การวางตำแหน่งของอาคารสถานทางการค้าให้กระจายตัวมากยิ่งขึ้น หรือแม้แต่การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของอาคารสถานทางการค้าให้เพิ่มประสิทธิภาพสนองประโยชน์ในการแพร่กระจายสินค้าได้มากขึ้นด้วย

ยุคสมัยต่างๆ ของอาคารสถานทางการค้าหลังจากที่ทราบถึงความสัมพันธ์ของระบบการกระจายผลผลิตกับระบบย่อยการผลิตมาบ้างพอ

สมควรแล้ว คราวนี้ลองหันมาพิจารณาถึง อาคารสถานทางการค้าในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ผ่านม กันบ้างว่าในระบบที่ทำให้สังคมของมนุษย์ในยุค ต่าง ๆ สามารถดำเนินไปโดยมีระบบย่อย ๆ รองรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบการผลิตการ กระจายผลผลิตรวมทั้งระบบควบคุมสังคมนั้นได้ ทำให้เกิดอาคารสถานทางการค้าผิดแผกแตกต่าง กันอย่างไรบ้าง

ยุคกรีก แม้ว่ากรีกจะมีใช้ชนกลุ่มแรก ๆ ที่ ใช้ระบบที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ก็อาจถือได้ว่ากรีกเป็นชนชาติเก่าแก่ ที่มีประวัติศาสตร์และอารยธรรมเป็นที่กล่าวถึง ยกตัวอย่างเปรียบเทียบกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของผลงานทางสถาปัตยกรรม สังคมของกรีกได้พัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ หรือระบบการผลิตขึ้นมาจากการค้าขายระหว่าง รัฐ ทำให้มีความมั่งคั่ง การเล็งเห็นถึงประโยชน์ ทางธุรกิจและการพบเห็นความแตกต่างในแว่น แคว้นและรัฐต่าง ๆ ของชนชาติต่างเผ่าทำให้การ เปลี่ยนแปลงและการยอมรับในสังคมเป็นไปได้ โดยง่าย การแสดงเหตุผลความคิดเห็นและการ คัดค้านกระทำได้อย่างเสรีในที่สาธารณะกลาง ชุมชนจนเป็นที่ยกย่องว่าสังคมของกรีกเป็นแม่ แบบของประชาธิปไตย

จากลักษณะของระบบการผลิตและสังคมบาง ประการของกรีกดังที่ได้กล่าวมานี้เพื่ออธิบายต่อ

เนื่องกับรูปแบบทางกายภาพจะเห็นได้ว่า ตัว อาคารทางการค้าที่รู้จักกันในนามของ “Stoa” ด้านหนึ่งเปิดออกไปสู่ลานโล่งที่มีชื่อว่า “Agora” ซึ่งลานโล่งแห่งนี้เป็นสถานที่มีความสำคัญผูก- พันกับระบบทางสังคมของกรีกเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะใช้เป็นทั้งตลาดกลางแจ้ง ลักษณะตลาดนัดและเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น แล้วยังเป็นสถานที่ซึ่งประชาชน สามารถเสนอแนะหรือโต้แย้งกันในด้านต่าง ๆ รวมทั้งข้อโต้แย้งในด้านการเมืองได้อีกด้วย

ยุคโรมัน โรมันได้พิชิตกรีกและได้รับเอาศิลป วัฒนธรรมของกรีกไว้เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ระบบทางสังคมของโรมันก็แตกต่างจากกรีกโดย เหตุที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือระบบการ ผลิตเกิดจากการพิชิตรัฐต่าง ๆ การเข้าครอบครอง ในลักษณะจักรวรรดิ โรมันเป็นชนชาติที่มี ความสามารถทางการทหารและความสามารถ ทางด้านวิศวกรรม นอกจากนี้โรมันยังมีลักษณะ เป็นนักปกครองและนักบริหารอีกด้วย

จากลักษณะทางสังคมที่สำคัญ ๆ ของโรมันที่พอ จะยกมาให้เห็นนี้ได้มีผลไปถึงลักษณะแวดล้อม ทางกายภาพที่พวกโรมันสร้างขึ้น เช่นลักษณะ ของชุมชน กางวางผัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณ ศูนย์กลางของชุมชนซึ่งสะท้อนระบบสังคมของ โรมันเอง ลักษณะของลานเปิดโล่งในส่วนที่ คลาล้ำไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ยังมีลักษณะคล้าย

กับของกรีก มีชื่อรู้จักกันในนาม "Forum" แต่มีลักษณะที่ขึงขังเข้มงวดกว่า เส้นทางสัญจรก็กว้างขวางและตรงไปตรงมา โดยเฉพาะในเมืองที่เป็นตัวแทนของศูนย์กลางอำนาจในรัฐที่เป็นอาณานิคมของจักรวรรดิ จะเห็นได้ชัดเจนยิ่ง อาคารสถานทางการค้าที่ประธานอยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องกันคือ "Forum" ซึ่งเป็นลานเปิดและ "Basilica" ที่เป็นอาคารซึ่งมีลักษณะใหญ่โตพื้นที่กว้างขวาง ใช้โครงสร้างแบบ "Vault" ที่ทำด้วยคอนกรีต ความสามารถในการดูดซับผลกระทบจากอาณานิคมมาเลี้ยง และความสามารถทางวิศวกรรมช่วยให้เมืองของโรมันมีขนาดใหญ่รองรับประชากรได้มาก โดยสามารถมีการจัดการกับเรื่องระบบสาธารณูปโภคเช่นการนำน้ำผ่าน Aqueduct เข้ามาเลี้ยงตัวชุมชน หรือระบบท่อระบายน้ำโสโครกใต้ดินเป็นต้น สำหรับการขยายตัวเพิ่มขึ้นของอาคารสถานทางการค้านั้นเพิ่มขึ้นตามขนาดของเมืองหรือประชากรนั่นเอง แต่มีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือนอกจากเพื่อสนองประโยชน์การใช้สอยเป็นหลักแล้วยังมีวัตถุประสงค์ของการเป็นอนุสรณ์ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ให้กับบุคคลอย่างเช่น Forum of Augustus ยิ่งใหญ่กว่า Forum of Julius Caesar ซึ่งต่อมา Forum of Trajan ก็ยิ่งใหญ่กว่า Forum of Augustus

ยุคกลาง (Medieval) หรือยุคมืดซึ่งการปกครองเป็นลักษณะแว่นแคว้นที่เป็นอิสระและ

ป้องกันตนเอง คริสตศาสนาได้เข้ามามีบทบาทและกำหนดการดำเนินชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมาก เจ้าของที่ดินซึ่งเป็นชนชั้นปกครองและมีไพร่ตติที่ดินเป็นกำลังแรงงานในการผลิต เมืองหลาย ๆ แห่งในยุคนั้นแม้ว่าจะพัฒนาสืบต่อมาจากยุคโรมัน ซึ่งแต่เดิมเรื่องโรคระบาดไม่ค่อยปรากฏแต่ในสมัยกลางเรื่องของโรคระบาดเช่น ไข้ดฬภาพโรค ฯลฯ เป็นปรากฏการณ์ที่ควบคู่ไปกับเมืองในสมัยนี้

ความเป็นอิสระต่อกันของแว่นแคว้นภายหลังจากการเสื่อมสลายลงของอาณาจักรโรมันช่วยให้การครอบครองผืนดินทำกินและการป้องกันรักษาอำนาจของตนปรากฏออกมาในรูปของเมืองที่มีลักษณะเป็นป้อมปราการ ตั้งอยู่ในชัยภูมิอันเกื้อกูล และมีอาณาบริเวณไม่กว้างขวางนัก ต่อมาเมื่อเมืองมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับการแก้ปัญหาทางด้านสาธารณสุขด้วยประสิทธิภาพกว่าสมัยโรมันมาก ดังนั้นจึงปรากฏโรคระบาดบ่อยครั้งและมีผู้คนล้มตายนคราละมาก ๆ แม้ว่าเมืองในยุคนั้นจะมีลักษณะค่อนข้างเบียดเสียดแต่ภายในบริเวณศูนย์กลางเมือง ซึ่งเป็นหัวใจของการค้าการปกครองก็เป็นไปในลักษณะของลานเปิดโล่ง แบบ Market Square รอบ ๆ ลานดังกล่าวเรียงรายไปด้วยร้านค้า ที่ทำงานของพวกช่างฝีมือนานาประเภท ที่ทำการสมาคมต่าง ๆ (Guild Hall) ที่นับว่า

สำคัญและถือเป็นลักษณะเด่นของ Market Square นี้ก็คือ ศาลาว่าการพร้อมตัวโบสถ์ขนาดใหญ่ระดับ Cathedral โบสถ์นี้มักมีหอระฆังหรือมีความสูงเด่นเห็นได้ไกล ๆ มีลักษณะเป็น Landmark ของเมืองสำหรับที่ว่างกลางเมือง นอกจากมีประโยชน์ใช้สอยสำคัญเพื่อการค้า การบริการในด้านต่าง ๆ แล้วกิจกรรมทางด้านการปกครอง การควบคุมสังคม ไม่ว่าจะเป็น รั้วพิธี การลงโทษผู้กระทำความผิด และพิธีกรรมทางศาสนา ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง เป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการใช้สอยพื้นที่โล่งดังกล่าวนี้

ยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Renaissance) สำหรับในยุคนี้ขอกล่าวรวมกันไปพร้อมกับอีกยุคหนึ่งคือ Baroque ทั้งนี้ก็โดยเหตุที่ว่าความเปลี่ยนแปลงในด้านการผลิตและการกระจาย ตลอดจนการป้องกันตนมีลักษณะสืบเนื่องพัฒนาติดต่อกันไปไม่แตกต่างกันจนสามารถแยกได้ การค้าระหว่างแคว้นแคว้นและรัฐที่ห่างไกลออกไป ทำให้ประโยชน์จากการผลิตตกอยู่กับกษัตริย์และพ่อค้า เกิดชนชั้นที่มั่งคั่งและเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการรื้อฟื้นศึกษาศิลปะสมัยกรีกและโรมันจนเป็นที่ชื่นชมและซาบซึ้ง การแสดงออกในลักษณะถึงความหรูหราและพลังอำนาจของชนชั้นปกครองได้รับการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตามประชาชนและ

ชาวเมืองส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากการค้าดังกล่าวนี้ได้กล่าวมาน้อยมาก

ชุมชนหรือเมืองในยุคนี้ได้พัฒนาสืบเนื่องมาจากในสมัยกลาง โดยหลาย ๆ เมืองได้มีการปรับปรุงสร้างศูนย์กลางเมืองใหม่ มีลักษณะหรูหรากว้างขวาง ที่ว่างในลักษณะ open space แบบสี่เหลี่ยมตรงไปตรงมาเปลี่ยนไปเป็นรูปทรงเรขาคณิตที่สลับซับซ้อนขึ้น และวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประโยชน์ก็เป็นการเฉพาะ เน้นความสวยงามของเมืองและรั้วพิธี ส่วนกิจกรรมทางการค้ายังดำเนินการในที่ว่างแบบ Market Square ซึ่งอาจเป็นสถานที่เดิมในกรณีมีการสร้างศูนย์กลางเมืองใหม่ขึ้นเป็นการต่างหาก หรือเป็นที่ว่างใหม่ที่อื่นในกรณีที่ว่างศูนย์กลางเมืองเดิมถูกปรับปรุงและเปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปในหลาย ๆ กรณี market square นี้ขยับเคลื่อนเยื้องออกไปไม่ไกลจากที่ว่างศูนย์กลางเมืองมากนัก

ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตอย่างมากมาย เครื่องจักรได้เข้ามามีบทบาทในการผลิต ทำให้ผลิตได้ปริมาณมาก ต้องกระจายผลผลิตไปยังต่างประเทศเกิดความมั่งคั่งขึ้น อย่างไรก็ตามเมืองซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งการผลิตก็ต้องการแรงงานเข้ามาทำงาน ทำให้มีการอพยพเข้ามาในเมือง ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ความขาดแคลน

ที่อยู่อาศัย อาหารและการบริการในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นในหมู่ชาวเมืองส่วนใหญ่ไปพร้อม ๆ กับความพร้อมพร้อมอุดมสมบูรณ์ของผู้ประกอบการที่ร่ำรวยจำนวนไม่มาก

บริเวณศูนย์กลางเมืองซึ่งเคยมีบทบาทในหลาย ๆ ด้าน โดยทำหน้าที่เป็นตลาดได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องเพิ่มขึ้นมาจากยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม กล่าวคือจะมีความหนาแน่นของบรรดาร้านค้าที่เพิ่มปริมาณขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมได้แทรกตัวขึ้นมาแทนที่สถานทำการของบรรดาช่างฝีมือต่าง ๆ โรงงานเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างแออัดยัดเยียดไม่ถูกสุขลักษณะในแบบ “Industrial Slum” นอกจากนี้เมืองได้ขยายขนาดเพิ่มขึ้นมาก จากที่อยู่อาศัยซึ่งแต่ก่อนเคยอยู่ถัดต่อมาจากบริเวณศูนย์กลางเมือง ขยับขยายออกไปสู่รอบนอก เป็นผลให้มีการสร้างอาคารสถานทางการค้าเพื่อให้บริการกับย่านพักอาศัยใหม่ ๆ เหล่านี้ ซึ่งก็เป็นเหตุผลประการสำคัญที่ทำให้ย่านการค้าบริเวณศูนย์กลางเมืองลดความสำคัญลง

ยุคปัจจุบัน เครื่องจักรได้มีบทบาทในการผลิตและการขนส่งเป็นอย่างมาก และมีบทบาทต่อเนื่องไปถึงระบบการกระจายผลผลิต ซึ่งก็มีผลไปถึงรูปแบบของเมืองด้วย จากยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่การขยายตัวของเมืองถูกกำหนดทิศทางด้วยเส้นทางรถไฟ ศูนย์กลางชุมชน

ใหม่ ๆ เริ่มขึ้นจากตัวสถานีและย่านการค้า โดยมีที่อยู่อาศัยกระจุกตัวอยู่ถัดออกมาไม่ห่างจากบริเวณตัวสถานีมากนักแต่ต่อมาในระยะหลัง ๆ เมื่อถึงยุคปัจจุบันรถยนต์ซึ่งมีอิสระทั้งในการเคลื่อนที่และทิศทาง ทำให้ที่อยู่อาศัยขยายตัวออกอย่างไม่มีข้อจำกัด การให้บริการทางการค้าซึ่งเคยดำเนินการเฉพาะที่ศูนย์กลางชุมชนเหล่านี้ จำเป็นต้องขยับตัวออกมายังถนนที่มุ่งไปสู่ที่พักอาศัย ในขณะเดียวกันปริมาณรถยนต์ส่วนบุคคลก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อาคารสถานทางการค้ามีความจำเป็นที่จะต้องเข้าถึงสะดวกและจอดรถได้ สำหรับธุรกิจการค้าในบริเวณศูนย์กลางเมืองซึ่งในอดีตที่ผ่านมามีบทบาทมาก เพราะถูกพึ่งพาจากย่านพักอาศัยที่อยู่รอบด้านมาถึงในขณะนี้กำลังซื้อ (purchasing power) ที่สำคัญซึ่งมาจากย่านพักอาศัยได้ลดลง

รถยนต์โดยเฉพาะอย่างยิ่งรถยนต์ส่วนบุคคลได้ทำให้รูปแบบของชุมชนจากในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ขอบเขตการขยายตัวของชุมชนมีความสัมพันธ์กับระบบการขนส่งด้วยรถไฟเป็นอย่างมากกลายเป็นแบบในลักษณะที่ค่อนข้างกระจายทุกทิศทาง ชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่อยู่อาศัยขยายตัวออกไปในระยะทางที่ไกลยิ่งกว่าในยุคใด ๆ เกิดอาคารสถานทางการค้าในแบบ “Highway Store” ตามทางหลวงและเส้นทางคมนาคมสำคัญ ๆ ที่มุ่งไปยังย่านพัก

อาศัย และโดยที่อาคารสถานทางการค้าเหล่านี้ต้องการที่จอดรถจำนวนมากดังนั้นจึงได้มีการจัดสร้างที่จอดรถประเภท “Off-Street-Parking” ชนิดจอดกันในลานกว้างๆ ในขณะที่เกิดอาคารสถานทางการค้าใหม่ขึ้นรอบนอกอาคารสถานในย่านการค้าเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณศูนย์กลางเมืองก็ลดบทบาทความสำคัญลงไม่ขยายตัวอย่างคึกคักรวดเร็วเทียบเท่าในช่วงเวลา ก่อน ๆ

อาคารสถานทางการค้ากับยุคสมัยของสังคมไทย

เมื่อได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการผลิตกระจายผลผลิตกับลักษณะของอาคารสถานทางการค้าในยุคสมัยต่าง ๆ มาพอสมควรแล้ว คราวนี้ลองหันมาพิจารณาถึงอาคารสถานทางการค้าในสังคมไทยของเราบ้างว่ารูปแบบทางกายภาพ การเกิดขึ้น ตลอดจนวิวัฒนาการมีความสัมพันธ์กับระบบการผลิตและการกระจายผลผลิตอย่างไรบ้าง

สมัยสุโขทัย จากหลักฐานและจารึกต่าง ๆ ทำให้ทราบกันว่ากลุ่มรัฐสุโขทัยมีนโยบายเสริมสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ และมีบางสิ่งบางอย่างที่คล้ายกับระบบการผลิตของกรีก กล่าวคือทำให้ชุมชนของตนเป็นศูนย์กลางทางการค้าซึ่งมีผลให้ผลประโยชน์ส่วนเกินจากการแลกเปลี่ยนผลผลิตตกอยู่กับชุมชน การ

จงใจในรูปของการไม่เก็บภาษีจังกอบ รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการค้าขายในลักษณะ “ใครใคร่ค้า ค้า” เป็นลักษณะเด่นของระบบการผลิตในกลุ่มรัฐสุโขทัย ระบบการผลิตดังกล่าวนี้ช่วยชดเชยความอุดมสมบูรณ์ที่ไม่เท่าเทียมและกำลังคนที่น้อยกว่าเมื่อเทียบกับแคว้นข้างเคียง ดังนั้นพอจะเห็นได้ว่าระบบการผลิตดังกล่าวนี้ช่วยสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับกลุ่มรัฐสุโขทัย ช่วยให้มีบทบาทโดดเด่นเหนือกว่าแคว้นข้างเคียงใด ๆ ในช่วงเวลานั้น

ระบบการผลิตของสุโขทัยนอกจากจะอาศัยตลาดในการกระจายสินค้าให้กับพลเมืองดังเช่นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าทั่วไปแล้ว สถานทางการค้าบนพื้นที่ขนาดใหญ่อย่าง “ตลาดปสาน” ยังเป็นตลาดใหญ่สำหรับการค้าทั้งในระดับชุมชนและการค้าระหว่างแคว้น สุโขทัยได้อาศัยประโยชน์จากการอยู่ในตำบลที่ค่อนข้างเป็นกึ่งกลางระหว่างแคว้นต่าง ๆ มาเกื้อหนุนระบบการผลิตของตน

สมัยอยุธยา ลักษณะที่ตั้งของอยุธยาบนที่ราบลุ่มขนาดใหญ่ และตัวศูนย์กลางของอาณาจักรก็ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำ 3 สายคือ เจ้าพระยา บำสึง และลพบุรี ทำให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกสามารถเลี้ยงพลเมืองได้มาก ขณะเดียวกันก็เป็นทำเลที่ดีทางการค้า ดังนั้นจึงพอจะเห็นได้ว่าระบบการผลิตของอยุธยาขึ้นอยู่กับความเอื้อ

ประโยชน์ในการกสิกรรมและการแลกเปลี่ยนสินค้าประกอบกับระบบการเมืองและการทหารของอยุธยาได้เกื้อหนุนให้อยุธยามีอำนาจมากขึ้น ดังนั้นการรวบรวมสินค้า อากร ส่วย จากหัวเมืองส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ในลักษณะของ “พระคลังสินค้า” จึงเป็นลักษณะผูกขาดซึ่งทำกำไรให้อย่างมหาศาล กิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งในระบบการผลิตของอยุธยาด้วย แม้ว่าผลพวงจากการผลิตนี้จะตกอยู่กับกะษัตริย์ เจ้านาย และขุนนางผู้มีอำนาจก็ตามที่

สำหรับในสมัยอยุธยาจากหลักฐานพอทราบได้ว่าอาคารสถานทางการค้ามีอยู่หลายประเภทและมากแห่งด้วยกันซึ่งได้ถูกใช้สอยสนองประโยชน์ในการกระจายผลผลิตแลกเปลี่ยนต่างบทบาทและต่างวัตถุประสงค์กัน ซึ่งก็พอจะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้เป็น 2 ประเภท คือ ส่วนที่ทำการค้าในระดับท้องถิ่นและส่วนที่ทำการค้าในระดับประเทศหรือแคว้น

ส่วนที่ทำการค้าในระดับท้องถิ่น โดยเหตุที่ชุมชนตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทางน้ำจึงเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญ มีทั้งตลาดน้ำ และตลาดบก ตลาดน้ำจำหน่ายสินค้าทั่ว ๆ ไปให้กับผู้อยู่ในเรือนแพและตั้งถิ่นฐานตามริมน้ำ สำหรับตลาดบกนอกจากจะมีการจำหน่ายสินค้าทั่วไปแล้วยังมีลักษณะเป็นย่านการผลิตสินค้าเฉพาะอย่างเช่น

ขนม ผลิตอุปกรณ์ก่อสร้าง หรือผลิตเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ตลาดบกในลักษณะเช่นที่วานี้มักมีชื่อนำว่า “ป่า” เช่นย่านป่าขนม ย่านป่าผ้าเหลือง ย่านขันเงิน เป็นต้น และจากการที่อยุธยาเป็นชุมชนบนที่ราบลุ่มเต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลองดังที่ได้กล่าวมาแต่ต้น น้ำจึงเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานและเส้นทางสัญจรโดยเหตุนี้ระบบการกระจายผลผลิตจึงเกิดขึ้นตามลำน้ำในลักษณะของเรือและเรือนแพ รวมทั้งอาคารริมน้ำที่ใช้แลกเปลี่ยน จำหน่ายสินค้าซึ่งรู้จักกันในนามของตลาดน้ำ สำหรับตลาดและย่านที่ทำการจำหน่าย ผลิตสินค้าเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าหัตถกรรมและศิลปกรรมอันเป็นลักษณะของการสืบต่อความรู้ความชำนาญในกลุ่มเครือญาติหรือกลุ่มเชื้อชาติก็เกิดมีขึ้นควบคู่ไปพร้อมกับตลาดที่มีลักษณะการจำหน่ายสินค้าทั่ว ๆ ไปด้วย

ส่วนที่ทำการค้าในระดับประเทศ จากที่ตั้งของอยุธยาที่สามารถเข้าถึงจากฝั่งทะเล ชาวต่างประเทศสามารถจำหน่ายสินค้า ในขณะเดียวกันก็สามารถซื้อสินค้าท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งของที่หายากและถูกผูกขาดการจำหน่ายจากพระคลังสินค้า ซึ่งเมื่อนำกลับไปยังต่างประเทศแล้วจะมีราคาสูง ดังนั้นอาคารสถานทางการค้าของชาวจีน ชาวตะวันตก และเอเชียอื่น ๆ จึงตั้งอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำทางตอนใต้ของเมืองโดย

แทรกตัวอยู่กับการตั้งถิ่นฐานในชุมชนของชนชาติเหล่านั้น จากหลักฐานพอให้ทราบได้ว่าอาคารเหล่านี้มีลักษณะค่อนข้างถาวร สำหรับในส่วนของการราชการที่ทำการค้ากับต่างประเทศก็ได้สร้างโกดังหลวงไว้เช่นกันเพื่อเก็บสินค้าส่งขาย จากภายในอาณาจักรและประเทศราชแล้วจำหน่ายให้พ่อค้าต่างชาติ พร้อมกันนั้นก็รับเอาสินค้าจากภายนอกมาเก็บรักษาสำหรับจำหน่ายเอากำไร

สมัยรัตนโกสินทร์

รัตนโกสินทร์ช่วงต้น ระบบการผลิตและวิถีชีวิตในส่วนของการค้าก็ยังคงเป็นแบบยังชีพ เช่นเดียวกับอยุธยา ซึ่งแม้ว่าจะมีการค้าขายกับต่างประเทศแต่ก็อยู่ในสัดส่วนปริมาณที่น้อย ประกอบกับภูมิประเทศซึ่งเป็นราบลุ่มอุดมด้วยลำน้ำเช่นเดียวกับอยุธยา ดังนั้นการสร้างบ้านแปลงเมืองจึงอยู่ในวิถีทางที่คล้ายคลึงกัน ยิ่งกว่านั้นผู้คนรวมทั้งบุคคลชั้นนำในสังคมก็ล้วนเป็นผู้ที่เคยผ่านขบวนการรับรู้และพอใจกับรูปแบบสังคมสมัยอยุธยาเกือบทั้งสิ้น ดังนั้นนอกจากระบบการผลิต และการกระจายผลผลิตจะเป็นเช่นเดียวกับอยุธยาแล้ว ระบบอื่นๆ รวมทั้งระบบการควบคุมสังคมก็เหมือนกันแทบไม่ผิดเพี้ยน

ชุมชนสร้างขึ้นในรูปแบบที่เลียนลักษณะกรุงศรีอยุธยาแม้แต่ชื่อสถานที่สำคัญ ๆ เช่น วัด

หรือย่านต่าง ๆ อาคารสถานทางการค้าทั้งในส่วนที่ทำการค้าระดับท้องถิ่นและระดับประเทศก็เข้าไปในลักษณะเช่นเดียวกัน โดยอาคารสถานทางการค้าในระดับประเทศยังรักษารูปแบบที่คงอยู่ริมฝั่งแม่น้ำทางด้านใต้ของเมือง ส่วนที่ทำการค้าในระดับท้องถิ่นที่เป็นตลาดน้ำกระจายตัวอยู่ตามลำน้ำต่าง ๆ เช่น ตลาดน้ำบางกอกน้อย คลองบางหลวง ท่าเตียน ฯลฯ ตลาดน้ำใหญ่ ๆ มีอยู่บริเวณปากคลองสำคัญ ๆ และบริเวณที่คลองเหล่านี้มาบรรจบกัน สำหรับตลาดบกและตลาดลักษณะย่านการผลิตสินค้าเฉพาะอย่าง เช่น บ้านบาตร บ้านช่างหล่อ บ้านหม้อ ฯลฯ ก็เป็นในรูปแบบเดียวกับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งบางแห่งก็ยังคงผลิตและจำหน่ายสินค้าชนิดนั้น ๆ มาจนบัดนี้

สมัยรัตนโกสินทร์ช่วง ร. 4-พ.ศ. 2503 หลังจากการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตก นับตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง ระบบการผลิตได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มปริมาณขึ้นอย่างมากทั้งการค้าในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ระบบการผลิตซึ่งแต่เดิมในภาพรวมเป็นแบบผลิตเพื่อยังชีพเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ผลจากสนธิสัญญาทำให้ต่างชาติสามารถซื้อขายสินค้ากับประชาชนทั่วไปได้โดยไม่ผ่านพระคลังสินค้า การผลิตโดยเฉพาะอย่างผลิตผลทางการเกษตรก็เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตช่วย

ให้พลเมืองมีรายได้เพิ่มพอซื้อหาสิ่งของเครื่องใช้ มากชนิดขึ้น ซึ่งก็เป็นผลให้มีการปรับปรุงระบบ การกระจายผลผลิตอันหมายถึงมีอาคารร้านค้า เพิ่มขึ้น ความพยายามปรับปรุงบ้านเมืองในช่วง รัชกาลที่ 4-5-6 ที่ต้องการจะปรับปรุงแบบของ ชุมชนให้ทันสมัยคล้ายกับต่างประเทศ ทำให้มี การพัฒนาเส้นทางสัญจรทางบก มีการตัดถนน ทำให้เกิดชุมชนใหม่ ๆ ชุมชนเหล่านี้อาศัยการ เข้าถึงจากถนนและพึ่งพาลำน้ำน้อยลง ผลจาก สนธิสัญญาและอิทธิพลของชาติตะวันตกช่วย เปิดโอกาสให้ชาวต่างประเทศสามารถลงทุน ประกอบการ ขอสัมปทานทำป่าไม้ เหมืองแร่ ฯลฯ ได้ด้วย ดังนั้น ชาวต่างประเทศรวม ทั้งคนในบังคับเช่น อินเดีย พม่า ญวน ได้ เข้ามาประกอบการค้า ตั้งห้างร้านและทำมาหา กินได้ และในช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2475 ใน ขณะที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตไปเป็น เพื่อการค้านั้น รูปแบบทางการเมืองยังเกื้อกูล ให้เจ้านาย และขุนนางผู้มีอำนาจรับประโยชน์ จากการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตมากกว่า บุคคลกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นจึงมีรายได้หรือผลตอบแทนสูงสามารถซื้อหาสินค้าราคาแพง ๆ ได้

การเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตมีผลถึงรูปแบบของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวอาคาร สถานทางการค้าเป็นอย่างมาก ซึ่งมีทั้งการเพิ่ม ปริมาณและเกิดรูปแบบของอาคารสถานทางการค้าอย่างใหม่ ๆ ขึ้น

การค้าในระดับท้องถิ่น ผลจากการเปลี่ยนแปลง ในระบบการผลิตที่ประชาชนมีรายได้เพิ่ม สามารถซื้อหาสินค้าได้มากขึ้นทำให้มีการสร้าง อาคารร้านค้าอย่างที่มีมาแต่เดิม ๆ เพิ่มขึ้น ใน ขณะเดียวเมื่อมีการสร้างชุมชนใหม่ ๆ ที่ห่างไกล จากลำน้ำและย่านการค้าเดิมก็ได้มีการลงทุน สร้างตลาด ดึกแถว เพื่อเป็นการหาประโยชน์ ในที่ดินและรองรับระบบการกระจายสินค้าให้ กับชุมชน การให้สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ โดยส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศเป็นส่วนหนึ่ง ของระบบการผลิตที่เปลี่ยนไปด้วยซึ่งก็เป็นผลทำ ให้รายได้ของประชาชนในส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้น เกิดอาคารร้านค้าเพิ่มขึ้นเช่นกัน

การค้าในระดับประเทศ : ในขณะที่ต่างชาติ สามารถซื้อหาสินค้าได้โดยเสรีก็สามารถนำสินค้า นานาชนิดจากภายนอกเข้ามาจำหน่ายได้ด้วย ประกอบกับประชาชนก็เริ่มมีรายได้ ดังนั้นจึง มีการส่งสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันรวมทั้งของ พุ่มเฟี้ยวเข้ามาจำหน่ายในปริมาณมากอย่างไม่ เคยมีมาก่อน อาคารสถานทางการค้าที่สร้างขึ้น ใหม่ ๆ เช่นดึกแถวมีบทบาทในการจำหน่ายสินค้า เหล่านี้ นอกจากอาคารสถานทางการค้าประเภท ดึกแถวแล้ว อาคารใหญ่ ๆ สูงหลายชั้น สร้าง อย่างหรูหรา เช่น “ห้างแบดแมน” ก็ได้มีการ สร้างขึ้นเพื่อจำหน่ายของหรูหราพุ่มเฟี้ยว ซึ่ง ลูกค้าก็คือชาวต่างประเทศ เจ้านาย รวมทั้ง บรรดาขุนนางต่าง ๆ ที่มีรายได้สูง ความต้องการ

วัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ เพื่อใช้ในกิจการต่าง ๆ ได้ช่วยให้ชาวต่างประเทศตั้งบริษัทห้างร้าน ส่งเครื่องจักร วัสดุ อุปกรณ์เข้ามาจำหน่ายโดยก่อสร้างเป็นอาคารถาวรใหญ่โต ดำเนินกิจการมาจนปัจจุบันเช่น ห้างอีสต์เอเชียติก บริษัทเบอร์เนียว ฯลฯ ในด้านการค้าในระดับประเทศธนาคารมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานทางธุรกิจ ดังนั้นจึงมีการเปิดธนาคารขึ้นในบางกอกและหัวเมืองที่มีการทำธุรกิจระหว่างประเทศ โดยเป็นสาขาของธนาคารต่างประเทศ เช่น ธนาคารฮ่องกงแอนด์เซี่ยงไฮ้ อินโดจีนชาเตอร์ฯ ธนาคารเหล่านี้ได้ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าชาติตะวันตกและจีนซึ่งมีบทบาททางการค้าในสมัยนั้น

สมัยรัตนโกสินทร์ ช่วง พ.ศ. 2503-ปัจจุบัน ช่วงเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500 ระบบการผลิตและกระจายผลผลิตในสังคมยังคงมิได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยที่ผ่านมา มาก ยังคงเป็นแบบเปลี่ยนไปตามขนาดของพลเมืองที่เพิ่มขึ้น แม้ในปี พ.ศ. 2475 จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง แต่ก็ยังเป็นเพียงเปลี่ยนศูนย์กลางแห่งอำนาจเท่านั้น ระบบโดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการผลิตในส่วนใหญ่ๆ แล้วยังเป็นไปในลักษณะเช่นเดิม แม้ว่าจะมีการกระจายการพัฒนาโดยสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการขยายผลผลิต เช่น ชลประทาน คมนาคม หรือแม้กระทั่งกระจาย

โรงงานอุตสาหกรรมไปยังส่วนภูมิภาคก็ตามที่ แต่ก็มิได้ทำให้การผลิตมีผลของการเปลี่ยนแปลงมากอย่างทันทีทันใดนัก นโยบายการเมืองและเศรษฐกิจแบบ “ชาตินิยม” ที่มุ่งพัฒนาโดยลำพังกำลังทุนทรัพย์ของประเทศทำให้การผลิตเป็นไปในลักษณะเช่นที่ว่านี้จนผ่านพ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงเวลาระหว่างสงคราม ระบบการผลิตของชาติ ซึ่งอาศัยการแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นหลักได้รับความกระทบกระเทือน ความต้องการของอุปโภคบริโภคนานาชาติจากต่างประเทศได้ก่อให้เกิดความขาดแคลนและเดือดร้อนมากพอประมาณ แนวความคิดในการพัฒนาประเทศโดยอาศัยความมั่นคงของการผลิตทางอุตสาหกรรมและความต้องการที่จะทดแทนการนำสินค้าเข้าจากต่างประเทศด้วยการผลิตขึ้นมาเองจึงให้รัฐบาลในสมัยต่อ ๆ มาสนับสนุนให้มีการประกอบกิจการอุตสาหกรรม ส่งเสริมให้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมโดยอาศัยทุนรอนจากต่างประเทศ หลังจากปี พ.ศ. 2503 รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ได้มีบทบาทสำคัญในการเริ่มความคิดดังกล่าว พร้อมกันนั้นในขณะเดียวกันก็พยายามเปลี่ยนแปลงชุมชนหลายแห่งให้เอื้อต่อการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมรองรับการลงทุนจากต่างชาติ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังที่ได้กล่าวมานี้เป็นผลให้มีการขยายการผลิตอย่างกว้างขวางซึ่งในระยะเวลาต่อมาผลผลิตจากภาคอุตสาหกรรมกลับมีมูลค่าสูงกว่าภาคเกษตรกรรม

การเปลี่ยนระบบการผลิตซึ่งเน้นไปทางภาคอุตสาหกรรมนี้ต้องการผู้คนและแรงงานปริมาณมาก การอพยพหลังไหลเข้าหางานทำและตั้งถิ่นฐานจึงเป็นปรากฏการณ์ที่ติดตามมา ชุมชนเมืองซึ่งเป็นทั้งสถานที่รองรับการขยายตัวของกิจการอุตสาหกรรมและปริมาณประชากรที่เพิ่มขึ้นก็ได้ถูกจัดให้มีการปรับปรุงระบบการกระจายผลผลิตที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่ทวีขึ้นทั้งปริมาณและชนิดของผลผลิต

ระบบการผลิตที่มีความแตกต่างไปอย่างมากเมื่อเทียบกับในสมัยที่ผ่านมามีผลมาถึงชุมชน และมีผลที่เห็นได้ชัดเจนนัยบริเวณศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นอาคารสถานทางการค้า ทั้งนี้เพราะอาคารสถานทางการค้าทำหน้าที่เป็นส่วนของระบบการกระจายผลผลิตซึ่งมีความสัมพันธ์แปรผันไปกับระบบการผลิตอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจะพบว่า

— การค้าในระดับท้องถิ่น : แรงกระตุ้นจากระบบการผลิตในระดับประเทศเป็นผลให้ระบบการผลิตในท้องถิ่นขยายตัวเพิ่มขึ้น ประกอบกับผลจากการพัฒนาในด้านการขนส่ง มีการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรซึ่งทำให้ประชาชนมีรายได้ ดังนั้นการจับจ่ายสินค้าที่จำเป็นและไม่ค่อยจำเป็นในการดำรงชีวิตจึงเกิดมีขึ้นตามชุมชนต่างๆไป โดยเกิดขึ้นมากและคับคั่งในชุมชน

ใหญ่ๆ ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการแพร่กระจายสินค้าและผลผลิตต่างๆ ออกไป ชุมชนเมืองซึ่งระบบการคมนาคมเอื้ออำนวยอยู่ในตำบลที่เหมาะสมก็อยู่ต่อการกระจายสินค้าก็จะมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว บริเวณศูนย์กลางเมืองซึ่งเป็นที่กระจุกตัวของอาคารสถานทางการค้าได้รับการสร้างขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น ในบรรดาชุมชนเมืองทั้งหลายที่มีบทบาทในการกระจายสินค้าเพิ่มขึ้น บางแห่งมีการตั้งถิ่นฐานมานาน เป็นเมืองเก่า ไม่สามารถขยายพื้นที่ทางการค้าได้โดยง่าย ดังนั้นการสร้างอาคารสถานทางการค้าใหม่ทำนอกบริเวณพื้นที่เดิมในรูปตลาด หรือศูนย์การค้าใหม่ จึงได้ปรากฏขึ้นในขณะเดียวกันการรื้ออาคารสถานทางการค้าเดิมแล้วสร้างใหม่ให้มีพื้นที่ทางการค้าเพิ่มขึ้น ก็มีการดำเนินการเช่นกัน สำหรับในชุมชนเมืองสำคัญๆ เช่น กรุงเทพฯ หรือเชียงใหม่ซึ่งได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตค่อนข้างมาก นอกจากจะมีความต้องการพื้นที่อาคารสถานทางการค้ามากขึ้นตามปริมาณผู้คนแล้ว ความต้องการในสินค้าและบริการที่ใหม่ๆ มากชนิดมากประเภท ตลอดจนประสิทธิภาพทั้งในการจำหน่ายและบริการที่ต้องปรับปรุงให้สูงขึ้นช่วยให้การพัฒนาอาคารสถานทางการค้าจากตึกแถวในสมัยที่แล้วๆ มากลายเป็นกลุ่มตึกแถวขนาดมหึมาพร้อมโรงภาพยนตร์หลายๆ โรง หรือตลาดอย่างสยามสแคว์ ซึ่งท้ายที่สุดได้พัฒนารูป

แบบกลายเป็นอาคารขนาดใหญ่ที่เป็นหลังเดียวหรือเกือบจะเป็นหลังเดียวกัน โดยภายในรวบรวมกิจกรรมทางการค้า และร้านค้านานาประเภทเข้าไว้ มีที่จอดรถและอุปกรณ์อาคารที่ให้ความสะดวกไว้ค่อนข้างครบครันเหนือกว่าศูนย์การค้าประเภทตึกแถว อาคารสถานทางการค้าในลักษณะอย่างหลังนี้รู้จักกันในแบบ “Shopping Complex” หรือ “Omni-Center” ซึ่งได้มีการพัฒนาและสร้างขึ้นใช้ได้ผลมาแล้วจากต่างประเทศ

— การค้าในระดับประเทศ : อุตสาหกรรมภายในประเทศได้พัฒนาจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าไปสู่การผลิตเพื่อส่งออก ทำให้ท่าเรือคลองเตยซึ่งเป็นทั้งสถานที่ขนส่งวัตถุดิบเข้ามาและส่งออกไม่สามารถรองรับปริมาณความต้องการที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ได้ จำต้องสร้างขึ้นเพิ่มเติมทั้งต้องสามารถให้เรือเดินสมุทรใหญ่ๆ ที่กินน้ำลึกเข้าเทียบได้เพื่อเป็นการประหยัดค่าระวาง ในขณะที่อุตสาหกรรมขยายตัว ผลผลิตทางการเกษตรเพื่อจำหน่ายยังต่างประเทศก็มีปริมาณมากได้มีการสร้างโกดัง ท่าเรือ (Jetty) และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ขึ้นตามลำน้ำและชายฝั่งทะเลเพื่อให้รับกับความต้องการดังกล่าว เช่น ไซโล และท่าเรือของบริษัทมาบุญครอง เป็นต้น การส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยการพัฒนาอุตสาหกรรมช่วยให้มี

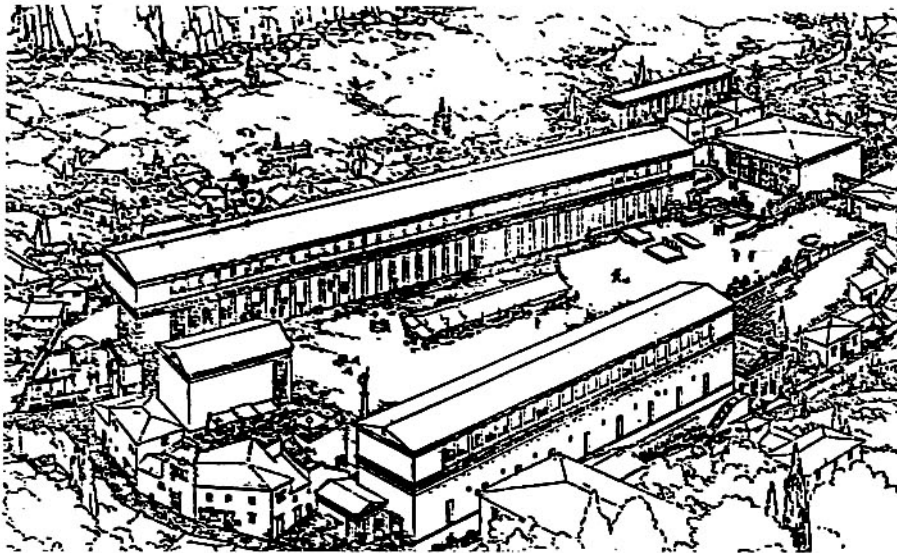
การสำรวจหาแรงพล้งงานอย่างเป็นล่ำเป็นสัน แก๊สธรรมชาติในอ่าวไทยถูกกำหนดใช้เป็นพลังงานหลักในการพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมใหม่ของประเทศบนชายทะเลฝั่งตะวันออก ซึ่งเมื่อผนวกเข้ากับโครงการสร้างท่าเรือใหม่ขึ้นที่แหลมจะบังได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาย่านอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศ (Export-Processing-Zone) เป็นการเฉพาะ นอกเหนือจากการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมเพื่อการส่งออกในระดับประเทศแล้ว นโยบายรับการลงทุนจากต่างประเทศ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นผลทำให้มีการเดินทางเข้า-ออกของบรรดานักธุรกิจและนักท่องเที่ยว ฉะนั้นการสร้างโรงแรมชั้นหนึ่งขนาดใหญ่จำนวนมากที่มีสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมมูลจึงได้กลายเป็นอาคารสถานทางการค้าอีกประเภทหนึ่ง นอกเหนือไปจากนี้ได้มีการลงทุนประกอบธุรกิจสร้างอาคารสถานทางการค้าเพื่อจำหน่ายสินค้าของที่ระลึก อาหาร ตลอดจนบริการในด้านต่างๆ ให้กับชาวต่างประเทศเหล่านั้นด้วย

บทสรุป

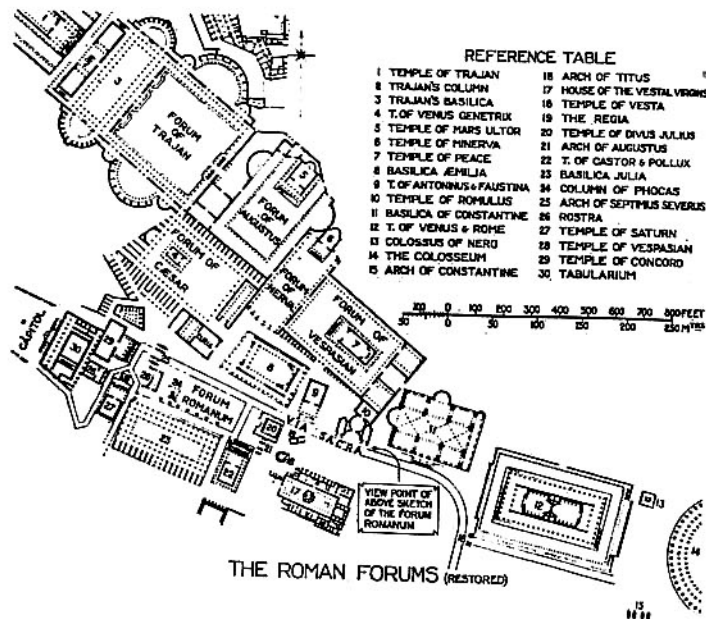
ยุคสมัยที่ผ่านมาอีกทั้งกาลเวลาที่กำลังจะผ่านไป โลกได้ผ่านและพัฒนากระบวนการผลิตกระจายผลผลิตมาหลายหลากวิธี แต่ละวิธีมีส่วนอันสำคัญยิ่งที่ทำให้บ้านเมือง หน้าตาของอาคารร้านค้าเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ ถ้าจะ

กล่าวกันแล้วระบบการผลิตและกระจายผลผลิต มีผลกระทบไปถึงตัวชุมชนตลอดทั้งเมือง แต่ผลกระทบหรือความเปลี่ยนแปลงปรากฏขึ้นชัดเจนในส่วนบริเวณศูนย์กลางเมือง ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่าพื้นที่บริเวณศูนย์กลางเมืองจะทำหน้าที่เป็นตลาด เป็นสถานที่ในการกระจายผลผลิตไปยังส่วนอื่น ๆ ความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในระบบการกระจายผลผลิตที่สัมพันธ์โดยตรงกับระบบการผลิตจะมีผลไปถึงการขยายบทบาทขยายพื้นที่ หรือจนถึงการคลายบทบาท การไม่เพิ่มขึ้นของพื้นที่ทางการค้า ซึ่งก็จะปรากฏออกในรูปของการขยายบริเวณของย่านพาณิชยกรรม (Commercial Land Use) การสร้างอาคารร้านค้าเพิ่มเติมใหม่ ๆ รื้อแล้วสร้างใหม่ให้ใหญ่มีพื้นที่ทางการค้า (selling area) เพิ่มขึ้น หรือปรากฏออกมาในอีกลักษณะหนึ่งของการที่ตัวอาคารสถานที่ในบริเวณศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรมลง การสร้างใหม่เพิ่มเติมมีน้อย แต่กลับไปเกิดย่านพาณิชยกรรมใหม่ ๆ ขึ้นที่อื่นอย่างนี้เป็นต้นหรือแม้กระทั่งปรากฏออกมาในรูปของการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของ

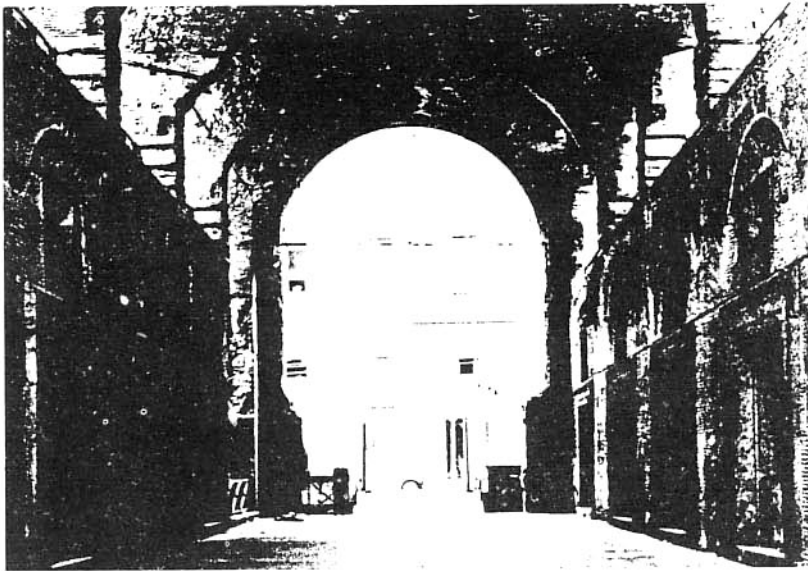
อาคารจากตึกแถวที่เคย ๆ ใช้กันมานานจนเป็นอาคารพาณิชย์ที่คึกคักเคยกลายเป็นอาคารมหรน มีร้านค้ามากมาย มีที่จอดรถ การปรับอากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกหลาย ๆ อย่าง รวมทั้งการเสนอการบริการใหม่ ๆ หลายรูปแบบอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ดังนั้นจึงพอที่จะสรุปได้ว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณศูนย์กลางเมืองเป็นผลโดยตรงมาจากระบบการผลิตและกระจายผลผลิตของผู้คนในสังคมนั้น อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงของเมือง บริเวณศูนย์กลางเมือง และตัวสถาปัตยกรรมทั้งหลายเหล่านั้นยังมีสาเหตุมาจากลักษณะทางสังคมอีกหลาย ๆ อย่าง จะเป็น วิถีชีวิต ค่านิยม หรือชั้นทางสังคมฯ ก็ตามที แต่สำหรับระบบการผลิตและกระจายผลผลิต สาเหตุความเป็นมารวมถึงพัฒนาการของมันอย่างที่กำลังมาตั้งแต่ต้นสามารถใช้เป็นคำอธิบายที่สำคัญในการชี้ให้เห็น อธิบายถึงปรากฏการณ์ของลักษณะทางกายภาพในปัจจุบันตลอดจนแม้กระทั่งแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

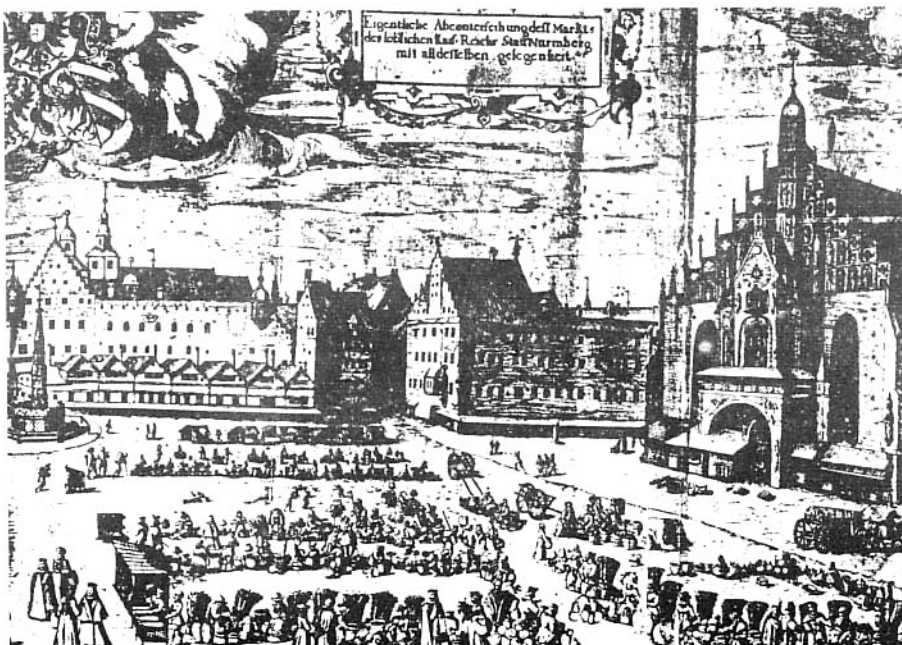
ภาพที่ 1 อาคารสถานทางการค้าของกรีก “Stoa” และ “Agora” ผูกพันกับระบบทางสังคมของกรีก ทั้งในส่วนของระบบการผลิต-กระจาย ตลอดจนการควบคุมสังคมค่อนข้างมาก

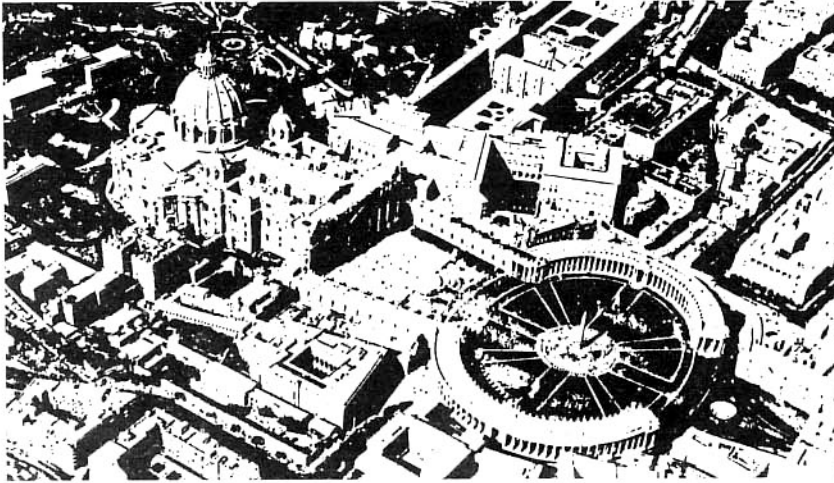
ภาพที่ 2 อาคารสถานทางการค้าของโรมันซึ่งรู้จักกันในนาม “Forum” นอกจากจะสนองประโยชน์ใช้สอยในการกระจายผลผลิต ยังเป็นอนุสรณ์แสดงถึงความยิ่งใหญ่และบารมีของบุคคลสำคัญด้วย

ภาพที่ 3 โรมันได้ใช้ประโยชน์จากความสามารถทางวิศวกรรมโดยนำเอา concrete vault เข้ามาใช้ในการก่อสร้าง Basilica ทำให้สามารถครอบคลุมพื้นที่ได้มาก

ภาพที่ 4 ในสมัยกลางที่วางผังเมืองนอกจากจะมีประโยชน์ใช้สอยสำคัญเพื่อการค้าแล้วยังใช้ประโยชน์เพื่อระบบควบคุมสังคมเป็นสำคัญอีกเช่นกัน

ภาพที่ 5

ศูนย์กลางเมืองในยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมมีลักษณะหรรษากว้างขวางนั้น
ประโยชน์เพื่อความสวยงามและรัฐพิธี
กิจกรรมทางการค้าในที่ว่าง แบบ
Market Square มักถูกขยับเลื่อน
เยื้องเปลี่ยนไปจากศูนย์กลางเมืองเดิม

ภาพที่ 6

ลักษณะอาคารสถานที่ทางการค้าใน
ยุคฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม

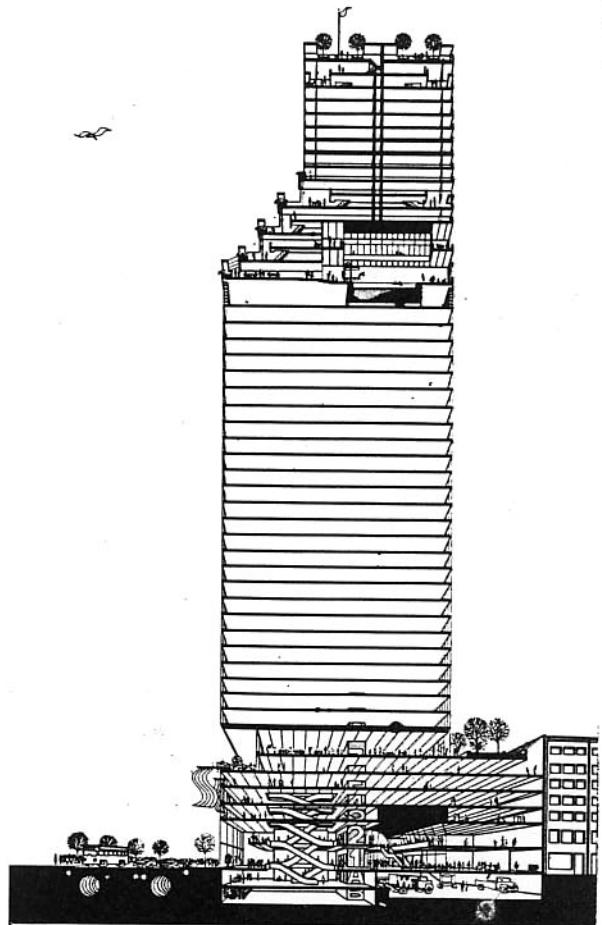
ภาพที่ 7 ย่านการค้าบริเวณศูนย์กลางเมืองถูกแทรกตัวโดยโรงงานต่าง ๆ
ในลักษณะ “Industrial Slum”

ภาพที่ 8 กำลังผลิตอันมหาศาลจากยุคอุตสาหกรรมในช่วงศตวรรษที่ 19
ได้ส่งผลให้เกิดอาคารสถานทางการค้าขนาดใหญ่เพื่อตอบสนองการเพิ่มปริมาณ
ขึ้นของการกระจายผลผลิต

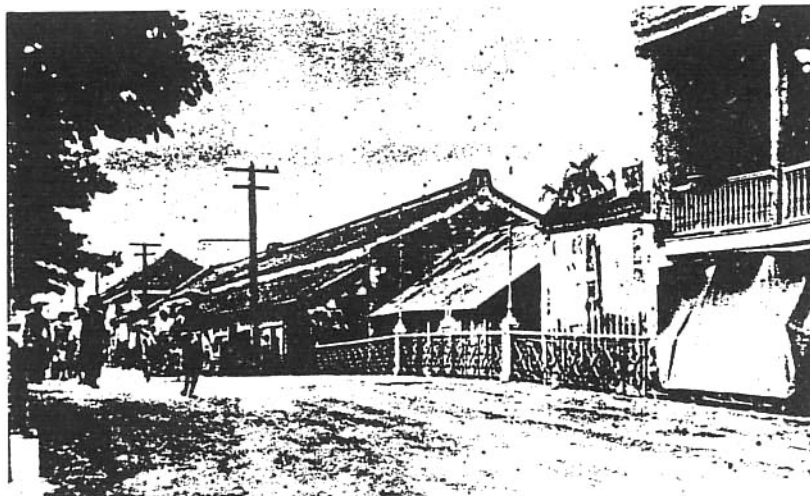
ภาพที่ 9

พัฒนาการของระบบการผลิตอุตสาหกรรมกับวิธีการของทุนนิยมที่เน้นประโยชน์สูงสุด ทำให้อาคารสถานทางการค้าในยุคปัจจุบันอยู่ในวิสัยของการรองรับกิจกรรมได้มากประเภท

ภาพที่ 10

สภาพของอาคารสถานทางการค้าในช่วงเวลารัชสมัยรัชกาลที่ 5 ของเมืองแพร่ที่เริ่มได้รับอิทธิพลการเปลี่ยนแปลง จากระบบการผลิตแบบยังชีพเป็นผลิตเพื่อการค้า

ภาพที่ 11 ระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงส่งผลถึงระบบการกระจายผลผลิต ทำให้ต้องการร้านค้าเพิ่มขึ้นและเมื่อประกอบเข้ากับการเปลี่ยนมาสัญจรทางบกก็ช่วยให้มีการสร้างสถานทางการค้าขึ้นตามถนนในรูปตึกแถว

ภาพที่ 12

เพื่อเหตุผลของการเพิ่มประสิทธิภาพในการกระจายผลผลิต รวมทั้งเหตุผลในด้านการกระจุกตัวของย่านพาณิชยกรรม แม้แต่ในส่วนภูมิภาค เช่น จังหวัดพิษณุโลกก็มีการสร้างอาคารสถานทางการค้าแบบอาคารใหญ่หลังเดียวขึ้น

หนังสือและแหล่งที่มาของภาพ

ศิริชัย นฤมิตรเวชการ. **สะพานเก่ากรุงเทพฯ** กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, 2520.

หอจดหมายเหตุ.

Bacon, Edmund. **Design of Cities**. London : Thames and Hudson, 1967.

Barnett, Jonathan. **Urban Design as Public Policy**. New York : McGraw-Hill Publication, 1974.

Fletcher, Banister. **A History of Architecture on the Comparative Method**. 7th. ed. Revised by R.A. Cordingley. London : The Athlone Press, 1963.

Giesst Friedrich, Johann. **Arcades, The History of A Building Type**. Cambridges : The M.I.T. Press, 1983.

Gruen, Victor and Smith Larry. **Shopping Towns U.S.A., The Planning of Shopping Centers**. New York : Reienhold Publishing Corporation, 1960.

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เกียรติ จิวะกุล และคณะ. **ตลาดในกรุงเทพฯ, การขยายตัวและพัฒนาการ**. รายงานผลการวิจัย ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี, 2525.

ชูวิทย์ สุจฉายา. **การเกิดบ้านเกิดเมืองในสังคมไทย, หน้าจั่ว**. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 5 (2528), น. 5-24.

ศรีศักร์ วลลิโกตม. **กรุงศรีอยุธยาของเรา**. กรุงเทพฯ : มังกรการพิมพ์และโฆษณา, 2527.

สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, คณะกรรมการจัดงาน. **จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์**. (กรมศิลปากรจัดพิมพ์ครั้งที่ 1) กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2525.

ภาษาอังกฤษ

Argan, Glulio C. ed. **The Renaissance City, Planning and Cities**. London : Studio Vista, 1969.

- Bacon, Edmund. **Design of Cities.** London : Thames and Hudson, 1967.
- Fletcher, Banister. **A History of Architecture on The Comparative Method.** 7th. ed. Revised by R.A. Cordingley. London : The Athlone Press, 1963.
- Geist Friedrich, Johann. **Arcades, The History of a Building Type.** Cambridges : The M.I.T. Press, 1983.
- Gruen, Victor and Smith Larry. **Shopping Towns U.S.A., The Planning of Shopping Centers.** New York : Reinhold Publishing Corporation, 1960.
- Gutkind, E.A. **Urban Development in Central Europe.** Vol. I. New York : The Free Press, 1964.
- Gutkind, E.A. **Urban Development in Southern Europe.** Vol. IV. Italy and Greece. New York : The Free Press, 1969.
- Gutkind, E.A. **Urban Development in Western Europe.** Vol. V. France and Belgium. New York : The Free Press, 1970.
- Gallion, Arthur B. and Simon Eisner. **The Urban Pattern, City Planning And Design.** 5th. ed. New York : Van Nostrand Reinhold Company 1985.